

Europejski Zielony Ład – wyzwania i szanse dla zrównoważonego rolnictwa i bezpieczeństwa żywnościowego

Zrównoważone rolnictwo, neutralność klimatyczna i bezpieczeństwo żywnościowe to główne wyzwania – ale również i szanse – jakie stawia przed rolnictwem Europejski Zielony Ład.

11 grudnia 2019 r. Komisja Europejska opublikowała Komunikat w sprawie Europejskiego Zielonego Ładu, nowej strategii Unii Europejskiej, której głównym celem jest osiągnięcie najpóźniej do 2050 r. neutralności klimatycznej, czyli zredukowanie emisji gazów cieplarnianych w Europie do poziomu zero netto. Ponadto ta nowa europejska strategia zakłada oddzielenie wzrostu gospodarczego od zużywania zasobów, bardziej efektywne wykorzystanie zasobów dzięki przejściu na czystą gospodarkę o obiegu zamkniętym, przeciwdziałanie utracie różnorodności biologicznej i zmniejszenie poziomu zanieczyszczeń. Transformacja ku zrównoważeniu ma być również sprawiedliwa, gdzie żadna osoba ani żaden region nie pozostaną w tyle.¹

Globalne ocieplenie

Największym emitentem CO₂ na świecie są Chiny, które emitują więcej niż ¼ emisji CO₂ na świecie, tj. 28%. To więcej niż USA (15%), Rosja (5%), Indie (7%) i najwięksi emitenci Europy razem. Polska odpowiedzialna jest 1% emisji.²

Wiemy już od dawna, że musimy szybko ograniczać emisje wszystkich gazów cieplarnianych, aby spowolnić globalne

ocieplenie i uniknąć katastrofy klimatycznej. Innymi słowy potrzebujemy solidarności klimatycznej.

Rolnictwo znajduje się w centrum klimatycznego i środowiskowego kryzysu. W Unii Europejskiej rolnictwo odpowiada za 10% emisji gazów cieplarnianych, w Polsce – 8%. Największy problem stanowi emisja metanu powodowana przez hodowlę zwierząt gospodarskich oraz emisja podtlenku azotu z uprawy gleb. Z jednej strony zauważalny jest wpływ produkcji rolnej na zmiany klimatu i negatywny wpływ na środowisko, z drugiej – odczuwalne są konsekwencje tych zmian dla rolnictwa, np. występowanie suszy, co ma wpływ na wielkość plonów, dochody rolników oraz bezpieczeństwo żywnościowe.

Nowe strategię KE

Wizja Europejskiego Zielonego Ładu została przełożona na bardziej konkretne cele w dwóch niezwykle ważnych dla rolnictwa strategiach „Od pola do stołu” i na rzecz bioróżnorodności. Stawiają one przed Unią Europejską konkretne zadania do osiągnięcia w ciągu najbliższych 10 lat. Pozostaje do ustalenia, w jakim stopniu poszczególne państwa będą musiały osiągnąć te ogólnoeuropejskie wskaźniki.

Założenia strategii są komplementarne. Najistotniejsze, które mają wspomóc osiągnięcie założeń Europejskiego Zielonego Ładu – przedstawiono poniżej.

W całej Europie największe obawy i kontrowersje wzbudza cel dotyczący zmniejszenia stosowania pestycydów chemicznych i związanych z nimi zagrożeń o 50% oraz zmniejszenia stosowania bardziej niebezpiecznych pestycydów o 50%. Jest to bardzo ważny cel w całej strategii, ponieważ stosowanie pestycydów w rolnictwie skutkuje zanieczyszczeniem gleby, wody i powietrza, a więc ma wpływ nie tylko na środowisko, ale również na żywność.

Istotne jest jednak, w jaki sposób wskaźnik ten będzie mierzony w poszczególnych krajach Unii Europejskiej. W dokumencie Komisji Europejskiej opublikowanym 18 grudnia 2020 r. przedstawiającym rekomendacje dla państw członkowskich w odniesieniu do planów strategicznych Wspólnej Polityki Rolnej, Komisja przedstawiła sposób mierzenia osiągnięcia tego wskaźnika. Komisja używa tzw. zharmonizowanego wskaźnika ryzyka, biorąc pod uwagę wolumen (ilość tych środków) oraz ich profil bezpieczeństwa. W okresie referencyjnym 2011–2013 w odniesieniu do 2018 r. w Polsce wskaźnik ten wynosił już „-22%”³. Ponad-

¹ Komisja Europejska, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_pl.

² Międzynarodowa Agencja Energii, www.iea.org.

³ Annexes to the Communication From The Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Recommendations to the Member States as regards their strategic plan for the Common Agricultural Policy, Brussels, 18.12.2020 COM(2020) 846 final.

to Komisja planuje określanie wartości końcowych w indywidualnych negocjacjach z poszczególnymi krajami członkowskimi, w zależności od ich indywidualnych uwarunkowań.

Kolejny cel to zmniejszenie strat składników pokarmowych o co najmniej 50% i ograniczenie stosowania nawozów o co najmniej 20%. Nadmiar składników pokarmowych w środowisku jest również istotnym źródłem zanieczyszczenia powietrza, gleby i wody, wywierającym negatywny wpływ na różnorodność biologiczną i klimat.

Ponadto zakłada się objęcie co najmniej 25% gruntów rolnych rolnictwem ekologicznym. W Polsce obecnie wskaźnik ten wynosi ok. 3,3%, jest to więc jedno z większych wyzwań, jakie stawia Europejski Zielony Ład, w szczególności patrząc na inny bardzo ważny wskaźnik, tj. niski udział żywności ekologicznej w polskim rynku spożywczym, który wynosi 0,3% na tle Unii Europejskiej.⁴

Kolejna kwestia to przejście na zrównoważone praktyki rolne. Transformacja w kierunku zrównoważenia jest nieunikniona, nie możemy pozostać tylko przy konwencjonalnym rolnictwie, gdyż ludzie są coraz bardziej świadomi, dokąd to zmierza. Lepiej jest produkować mniej żywności, ale lepszej jakości, zdrowszej. Takie działania wpłyną pozytywnie na zmiany w diecie i będą miały przełożenie na zmniejszenie problemu marnowania żywności. W UE żywność jest tracona lub marnowana w całym łańcuchu dostaw – od produkcji rolnej do ostatecznej konsumpcji w gospodarstwach domowych. Według badań FAO (Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa) świat marnuje 1,3 mld ton żywności rocznie. Jednocześnie produkcja żywności musi wzrosnąć o 70% w ciągu najbliższych 30 lat, aby wyżywić rosnącą populację świata.

Następne cele, równie istotne, to zmniejszenie o 50% sprzedaży środków przeciwdrobnoustrojowych i zwiększenie dobrostanu zwierząt. Wg statystyk publikowanych przez Komisję Europejską oporność na środki przeciwdrobnou-

strojowe związana ze stosowaniem środków przeciwdrobnoustrojowych w leczeniu zwierząt i ludzi prowadzi co roku do ok. 33 tys. zgonów w Unii Europejskiej. Zwiększenie dobrostanu zwierząt poprawia zdrowie zwierząt i jakość żywności, zmniejsza zapotrzebowanie na leki i może pomóc w zachowaniu różnorodności biologicznej.⁵

Ponadto strategia na rzecz bioróżnorodności zakłada odwrócenie procesu spadku liczebności owadów zapylających i odwrócenie spadku różnorodności genetycznej. Należy podkreślić, że gospodarka również w znaczącym stopniu korzysta z zasobów przyrody: połowa światowego produktu krajowego brutto (PKB) – 40 bln euro – zależy od przyrody. Owady zapylają ok. 80% gatunków roślin, w tym większość to rośliny z upraw rolniczych, np. owoce i warzywa, a także rośliny paszowe wykorzystywane przy produkcji mięsa i mleka. Owady zapylające odpowiadają za różnorodność biologiczną, ponieważ bez nich wiele gatunków roślin nie wydawałoby owoców i nasion lub ilość ta byłaby niewielka.⁶

W transformacji ku zrównoważeniu i odbudowie bioróżnorodności pomocne mają być również cele dotyczące przywrócenie różnorodnych elementów krajobrazu na co najmniej 10% gruntów rolnych, zwiększenia wysiłków na rzecz ochrony żyzności gleby, ograniczenia erozji gleby i zwiększenia zawartości materii organicznej w glebie, większego wykorzystania praktyk agroleśniczych oraz zasadzenie ponad 3 mld drzew.

Szansą na wsparcie reformy, którą zakłada Europejski Zielony Ład, jest rolnictwo zrównoważone, definiowane jako wszelkie działania ograniczające wpływ rolnictwa na środowisko, umożliwiające bardziej efektywne i przyjazne dla środowiska wykorzystanie zasobów, np. gleby, ziemi, wody, maszyn, środków ochrony roślin, nasion, nawozów czy energii, przy zachowaniu opłacalności produkcji rolniczej i jej społecznej akceptacji.⁷

Krajowy Plan Strategiczny

Głównym narzędziem strategicznym w sprawie realizacji założeń Europejskiego Zielonego Ładu oraz wspierającym przejście na rolnictwo zrównoważone jest Plan Strategiczny Wspólnej Polityki Rolnej.

Zaproponowany w 2018 r. przez KE nowy model wdrażania Wspólnej Polityki Rolnej przenosi odpowiedzialność za kształtowanie polityki na państwa członkowskie, a jej wdrażanie ukierunkowane ma być przede wszystkim na rezultaty. Zgodnie z takimi założeniami ustawodawczymi, Unia Europejska określa cele i ogólne rodzaje interwencji, pozostawiając państwom członkowskim określenie celów ilościowych i opracowanie działań. Każde państwo członkowskie opracowuje krajowy Plan Strategiczny, w którym wspólnie programuje środki w ramach I (płatności bezpośrednie i działania sektorowe w zakresie rynków rolnych) i II (rozwój obszarów wiejskich) filaru Wspólnej Polityki Rolnej. Komisja Europejska zaproponowała, aby dopłaty były mocniej powiązane z wypełnianiem celów środowiskowych oraz aby co najmniej 40% ogólnego budżetu WPR przyczyniało się do działań w zakresie klimatu.

Zgodnie z wymogami określonymi w projekcie rozporządzenia w sprawie planów strategicznych [COM(2018)392], przy projektowaniu polskiego Planu Strategicznego wykorzystano szeroką bazę diagnostyczną, na którą składają się najnowsze dostępne analizy sytuacji wsi i rolnictwa w Polsce, w tym: krajowa diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej rolnictwa, obszarów wiejskich i rybactwa w Polsce, diagnozy regionalne dot. rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa, tematyczne diagnozy i ekspertyzy opracowane na potrzeby prac nad Planem, analizy SWOT dla każdego z celów pod kątem zidentyfikowania i priorytetyzacji potrzeb. Wyniki analizy przedstawia schemat opracowany na podstawie projektu Planu Strategicznego przygotowanego przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

⁴ Informacja o wynikach kontroli Najwyższej Izby Kontroli: Wspieranie Rozwoju Rolnictwa Ekologicznego, 2019.

⁵ European Commission, Factsheet: EU Farm to Fork Strategy.

⁶ www.gdos.gov.pl.

⁷ www.rolnictwozrównowazone.pl.

Kluczowe potrzeby do realizacji w ramach Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej według projektu Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Dochodowe rolnictwo

Konkurencyjność

Innowacyjność, automatyzacja, cyfryzacja, robotyzacja, przetwórstwo, jakość produktów, skracanie łańcucha dostaw, wzrost efektywności czynników produkcji w sposób zrównoważony. Wymiana pokoleniowa, dostęp do ziemi i kapitału.

Wsparcie dochodów rolniczych

Wsparcie bezpośrednie, wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, wsparcie związane z produkcją oraz rozwój działalności okolorolniczej.

Kooperacja

Współpraca między rolnikami, powiązania z innymi uczestnikami łańcucha żywnościowego.

Zarządzanie ryzykiem

Łagodzenie skutków wystąpienia ryzyk produkcyjnych i rynkowych. Udoskonalenie i upowszechnienie instrumentów zarządzania ryzykiem w gospodarstwach rolnych.

Ochrona środowiska i klimatu

Reagowanie na zmiany klimatu

Poprawa dostępności wody (różne formy retencji, nawodnienia) zmniejszenie emisji GHG i amoniaku (w zakresie efektywności energetycznej, OZE, produkcji zwierzęcej, nawożenia, agrotechniki) oraz ograniczenie skutków zjawisk klimatycznych, katastrof.

Ochrona zasobów naturalnych

Woda, gleba, powietrze i bioróżnorodność poprzez stosowanie korzystnych dla środowiska praktyk, inwestycji i wzmocnienie wiedzy.

Budowanie świadomości rolników

Racjonalne wykorzystanie zasobów, ochrona klimatu i bioróżnorodności.

Bezpieczna żywność - zdrowy konsument

Zrównoważone stosowanie antybiotyków, nawozów i środków ochrony roślin

Promocja oraz wsparcie integrowanej ochrony roślin, podwyższonych standardów produkcji w zakresie stosowania środków ochrony roślin, antybiotyków, nawozów i dobrostanu zwierząt.

Krajowe pasze

Krajowe zasoby genetyczne roślin. Technologie produkcji pasz i rozwój rynku.

Budowanie świadomości konsumentów

Promocja rolnictwa ekologicznego i innych systemów jakości żywności, informowanie o produktach (etykietowanie), o marnowaniu żywności oraz skracanie łańcucha dostaw.

Żywy obszar wieski

Aktywizacja społeczna i ekonomiczna mieszkańców

Pomoc w aktywizacji osób z grup defaworyzowanych, zmarginalizowanych, wykluczonych społecznie. Inteligentne wsie.

Rozwój przedsiębiorczości

Miejsca pracy, rozwój usług na rzecz rolnictwa. Rolnictwo społeczne (turystyka wiejska, zagrody edukacyjne, gospodarstwa opiekuńcze).

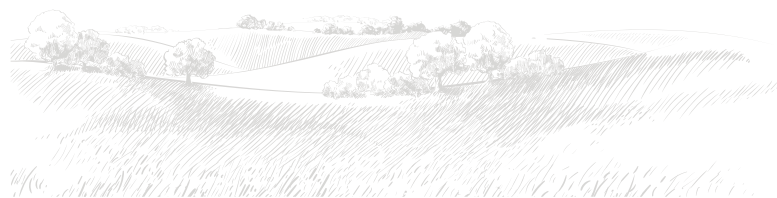

WYMIANA WIEDZY I INNOWACJI

POPRAWA SYSTEMU WYMIANY
WIEDZY I INNOWACJI

PODNIESIENIE POZIOMU WIEDZY
I UMIEJĘTNOŚCI ROLNIKÓW I INNYCH MIESZKAŃCÓW

KOMPLEKSOWE WSPARCIE DORADCZE
DLA ROLNIKÓW

rolnictwozrownowazone.pl

**Polskie Stowarzyszenie
Rolnictwa Zrównoważonego „ASAP”**

Źródło: Polskie Stowarzyszenie Rolnictwa Zrównoważonego „ASAP”.

Na podstawie ww. potrzeb przygotowano interwencje, czyli 59 propozycji działań, które wspierać mają polskie obszary wiejskie oraz rolnictwo w realizacji celów Wspólnej Polityki Rolnej.

W ramach nowej Wspólnej Polityki Rolnej nastąpi zmiana tzw. zielonej architektury: W I filarze w miejsce wzajemnej zgodności i zazielenienia wchodzi system wzmocnionej warunkowości. Otrzymanie płatności bezpośrednich będzie uzależnione od przestrzegania określonych warunków – norm, dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska. Wypełnienia warunków wzmocnionej warunkowości będzie uzależniało wypłatę dopłat.

Dobrowolnym uzupełnieniem płatności bezpośrednich będą roczne ekoschematy, które mają przeciwdziałać skutkom zmian klimatu, wpływać na zwię-

kszenie bioróżnorodności, poprawić jakość gleb, ochronę wód przed zanieczyszczeniami pochodzącymi z rolnictwa. Ekoschematy mają być zachętą dla rolników do realizacji korzystnych praktyk dla środowiska i klimatu, jak również stworzyć możliwości do przejścia na bardziej zrównoważone i przyjazne środowisku rolnictwo. Ekoschematy mają stanowić min. 20% płatności bezpośrednich.

W projekcie Planu Strategicznego zaproponowano 3 rodzaje ekoschematów: praktyki korzystne dla środowiska i klimatu, rolnictwo ekologiczne oraz dobrostan zwierząt. Również inwestycje powinny przyczyniać się do wzmocnienia różnorodności biologicznej oraz do łagodzenia zmian klimatu i przejścia na bardziej zrównoważone rolnictwo, dlatego w II filarze zaprojektowano działania inwestycyjne

i rolno-środowiskowo-klimatyczne. Ważne jest, jakie rozwiązania cyfrowe mogą być stosowane w gospodarstwach, oraz wzmocnienie roli postępu technologicznego i innowacyjności. Znaczącą rolę pełnią tu doradztwo i nauka w ramach systemu wymiany wiedzy i innowacji. Ponadto promowane będą działania grupowe ze środków I filaru, tzw. interwencje sektorowe. Ważne jest również wsparcie młodych rolników. Minimalną wymaganą przepisami UE w wysokości ok. 315 mln euro (ok. 1,4% budżetu całego planu) zarezerwowano na realizację działań z zakresu wsparcia dla młodych rolników. Jednocześnie zaplanowano stosowanie uzupełniającego wsparcia dochodów dla młodych rolników w ramach I filaru (2% płatności bezpośrednich).⁸

⁸ Projekt Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej, MRiRW.

Plan Strategiczny zakłada również utrzymanie niektórych rozwiązań, np. płatność redystrybucyjna ukierunkowana na małe i średnie gospodarstwa, płatności związane z produkcją, czy uproszczony system jednolitej płatności obszarowej (SAPS).

Podsumowując, w projektowaniu „zielonej architektury” Wspólnej Polityki Rolnej przewidziano trzy narzędzia: „warunkowość” płatności bezpośrednich, nowe ekoschematy w I filarze oraz regulacje dotyczące środowiska i klimatu w II filarze. Nowa „zielona architektura” podnosi ambicje środowiskowe oraz ukierunkowuje przyszłe interwencje na cele środowiskowe i klimatyczne, odpowiadając założeniom Europejskiego Zielonego Ładu oraz związanych z nim: Strategii „Od pola do stołu” oraz „Unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności”.

Przedstawiony w grudniu 2020 r. projekt Planu Strategicznego nie zawiera na tym etapie propozycji rozstrzygnięć budżetowych oraz wyliczeń dla wskaźników produktu i rezultatu. Znane są natomiast ogólne założenia finansowe.

Mając na uwadze okres przejściowy dla Wspólnej Polityki Rolnej po 2020 r. część środków pierwotnie zaplanowana do wykorzystania w ramach Planu Strategicznego WPR (środki na lata 2021 i 2022) została przesunięta do trwającej perspektywy finansowej. „Zgodnie z kompromisem w zakresie Wieloletnich Ram Finansowych przyjętym na poziomie Rady Europejskiej w lipcu 2020 r. łączny budżet obu filarów WPR na okres 2023-2027 wyniesie 22218 mln euro, z czego 15618 mln euro przypada na I filar, z kolei 6600 mln euro na II filar. Założono również, że dokonane zostanie maksymalne możliwe przesunięcie środków (w wysokości 30% alokacji) z II filaru na I filar, a w konsekwencji kwoty, jakimi dysponować będzie Polska, to 17598 mln euro w I filarze oraz 4620 mln euro w II filarze. Trwają jednak ustalenia w zakresie poziomu obowiązkowego współfinansowania krajowego, co w efekcie może doprowadzić do zwiększenia budżetu dostępnego na interwencje w ramach II filara i pozwoli na rewizję przyjętych wstępnie założeń odnośnie do poszczególnych interwencji.”⁹

Plan Strategiczny Wspólnej Polityki Rolnej będzie obowiązywał w latach 2023-2027. Kolejne konsultacje projektu Planu mają mieć miejsce pod koniec czerwca 2021. Warto śledzić ten proces i brać udział w konsultacjach publicznych, aby wiedzieć, w jakim kierunku ostatecznie zostaną przeznaczone środki, oraz mieć realny wpływ na kształtowanie polityki rolnej w Polsce. Tym bardziej, że również konsumenci i firmy z łańcucha odpowiedzialności za żywność coraz częściej wymagają od rolników prowadzenia produkcji rolniczej w sposób zrównoważony. Korzyści ekonomiczne i środowiskowe, jakie proponuje Plan Strategiczny Wspólnej Polityki Rolnej, wspomóc mają długoterminową konkurencyjność gospodarstwa i rozwój obszarów wiejskich. ◀

Małgorzata Bojańczyk

Ekspert z zakresu WPR UE

Dyrektor Polskiego Stowarzyszenia Rolnictwa Zrównoważonego „ASAP”

⁹ Projekt Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej, MRiRW.